

МІСЦЕ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

*Шевчук В.М., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Формування концепції тактичних операцій передбачає з'ясування місця цієї категорії у системі криміналістики та процесі кримінального провадження. Це питання безпосереднім чином впливає на побудову тактичних операцій і їх реалізацію у практичній діяльності слідчих та судових органів. У зв'язку з цим М. П. Яблоков слушно стверджує, що від того, у якій частині криміналістики будуть розроблятися проблеми тактичних операцій, які здійснюються для вирішення різних завдань та окремих слідчих дій розслідування у цілому, залежить повнота та спрямованість цих розробок [9, с. 76].

Разом з тим тактичні операції, будучи важливою криміналістичною категорією і ефективним засобом вирішення тактичних завдань, сьогодні ще не знайшли свого остаточного місця у системі криміналістики. Про це свідчать різноманітні судження та часом дискусійні наукові підходи вчених-криміналістів. Одні науковці (Р. С. Белкін, В.О. Коновалова, І. Ф. Пантелеєв, В. Ю. Шепітько та ін.) вважають, що тактична операція виступає категорією криміналістичної тактики, відноситься до предмета останньої і основні її теоретичні положення мають розроблятися саме у цьому розділі системи криміналістики. Зокрема, В. Ю. Шепітько зазначає, що тактична операція є категорією криміналістичної тактики. Щодо криміналістичної методики, то, на думку науковця, тактична операція знаходить свій конкретний прояв стосовно певного виду злочину, видову спрямованість і зміст [6, с. 176-177].

Іншу позицію з розглядуваного питання займають вчені-криміналісти (Л. Л. Каневський, Г. А. Матусовський, Л. Я. Драпкін, М. П. Яблоков, Б. В. Щур), які вважають, що тактична операція повинна знайти своє місце в методиці розслідування окремих видів злочину. У зв'язку із цим у літературних джерелах висловлювалися думки, що поряд з розробкою загальних положень теорії тактичних операцій, а також типових тактичних

операцій, які мають високий рівень спільності, спостерігається тенденція щодо дослідження можливостей та умов їх використання при розслідуванні окремих видів злочинів. Вихід тактичної операції за масштабом реалізації за межі тактики окремих слідчих дій обумовив достатньо активне поширення у криміналістиці думки про необхідність виключення цієї категорії з криміналістичної тактики й віднесення її до предмета методики розслідування окремих видів злочину. За визначенням Б. В. Щура, розгляд тактичних операцій як частини окремої криміналістичної методики, є справедливим, оскільки їх реалізація відбувається на рівні застосування криміналістичної методики певного виду, а такі елементи останньої, як її початковий і наступний етапи, повинні охоплювати не лише можливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та їх тактику, а й погоджені комплекси цих дій, а також необхідні оперативно-розшукові, організаційно-технічні та інші заходи [8, с. 185].

На думку В. А. Журавля у криміналістичній методиці розслідування злочинів як інформаційно-пізнавальній моделі особливого значення набувають типові слідчі ситуації й типові версії, типові системи слідчих дій і тактичні операції. Усі ці категорії суттєво впливають на формування сучасних концепцій окремих криміналістичних методик, є їх невід'ємними складниками, зумовлюють ефективність конкретного акту розслідування. Тактичні операції мають розроблятися у контексті формування відповідної видової або підвидової методики (мікрометодики), тобто бути максимально прив'язаними до типових слідчих ситуацій і виходити з конкурентних тактичних завдань, що стоять перед слідчим [2, с. 198-207].

У свою чергу, І. М. Комаров, О. О. Чебуренков, В. І. Шиканов, розмірковуючи про місце тактичних операцій у системі криміналістики, вказують, що розглядувані тактичні засоби виступають єдиною ланкою між слідчою тактикою й методикою розслідування окремих видів злочинів. Зокрема, В. І. Шиканов вважав, що є достатньо підстав стверджувати, що тактичні операції все частіше знаходять свій прояв як доволі важливий структурний елемент слідчої тактики й методики розслідування окремих видів злочинів [7, с. 115].

Окрему позицію з розглядуваного питання займає А. В. Дулов, який вважає, що тактичні операції мають досліджуватися у самостійному, спеціальному розділі системи науки криміналістики. Зокрема, на переконання А. В. Дулова, основні теоретичні питання тактичної операції варто помістити в розділі слідчої тактики, а з розвитком криміналістики виокремити їх у самостійний розділ «Організаційні засади розслідування» [1, с. 46-53].

Аналіз літературних джерел дає підстави дійти висновку, що єдиної, узгодженої позиції серед учених-криміналістів щодо визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики у науковій доктрині ще не існує. Як видається, при розв'язанні цього питання необхідно виходити з

природи тактичних операцій, перспектив їх розвитку, а також специфіки взаємозв'язку криміналістичної тактики і методики розслідування окремих видів злочинів. Щодо природи походження тактичних операцій, то вони завжди вважалися засобами криміналістичної тактики, входили до предмета дослідження цього розділу науки криміналістики. Саме в межах криміналістичної тактики відбувався процес формування наукової концепції тактичних операцій, зокрема, поняття, ознак, функцій, видів, структури, принципів та інших теоретичних положень. Разом з тим головною сферою реалізації тактичних операцій виступає криміналістична методика, і це виправдано, оскільки положення криміналістичної тактики реалізуються в житті, на практиці тільки через криміналістичну методику, набуваючи тих специфічних особливостей, що відбивають їх пристосування до умов і завдань боротьби з конкретним видом злочинів. У зв'язку з цим варто погодитися з В. О. Коноваловою, яка наголошує, що розробка тактичних операцій як наукової концепції стала своєрідним мостом, який з'єднує тактику й методику розслідування, що збагатило розслідування в цілому [4, с. 348].

Спираючись на висловлене, наукові дослідження в цьому напрямку мають бути орієнтовані на опрацювання тактичних операцій стосовно розслідування окремих видів злочинів. Для цього тактичні операції потребують типізації, тому що окремі криміналістичні методики розраховані саме на реалізацію типових тактичних операцій, подібно до того, як вони враховують типові версії, типові ситуації, містять типову послідовність слідчих дій тощо. Саме у такій якості тактичні операції як категорія криміналістичної тактики відіграють важливу роль у побудові окремих методик і входять до їх структури як самостійний елемент. Разом з тим, від цього вони не втрачають своєї тактичної природи.

Таким чином, тактична операція належить до засобів криміналістичної тактики і уже у цій якості, як і інші тактико-криміналістичні засоби, реалізується у криміналістичній методиці.

Наведені судження характеризують сучасний рівень наукових поглядів на визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики. Але вони є неповними, усіченими, оскільки в них відсутня головна ланка, що забезпечує гармонійний розвиток концептуальних і спеціальних знань про тактичні операції. Такою ланкою виступають загальнотеоретичні та загальнометодологічні положення про тактичні операції, тобто положення, які становлять основу криміналістичної теорії тактичних операцій, про необхідність створення якої неодноразово йшлося в спеціальній літературі. Зокрема, С. І. Цветков констатує, що закономірним є визнання факту формування окремої криміналістичної теорії тактичних операцій [5, с. 31-39]. У свою чергу І. М. Комаров стверджує, що сьогодні формується нова теоретична побудова, яка дозволяє образно уявити окрему теорію тактичних операцій у системі криміналістики [3, с. 141]. Ці

судження науковців знайшли своїх прибічників, на думку яких тактичні операції як засіб вирішення тактичних завдань і як одна з форм взаємодії слідчих та інших органів мають досліджуватися в загальнометодологічній частині криміналістики.

Дійсно, криміналістичною наукою і практикою розслідування та судового розгляду окремих видів злочинів накопичено, систематизовано й узагальнено досить об'ємний емпіричний матеріал, який є відправним для створення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій, актуальність побудови якої не викликає жодних сумнівів. Положення криміналістичної теорії тактичних операцій утворюють насамперед систему знань (теоретичних узагальнень, пояснень, висновків), яка характеризує предметно-практичну та інформаційно-пізнавальну сторону діяльності з розслідування та судового розгляду злочинів. Як і криміналістика в цілому, окрема теорія тактичних операцій має прикладний характер, оскільки є науковою основою для розробки і застосування організаційно-тактичних засобів кримінального провадження, оптимізації слідчої та судової діяльності, реалізації потреб сучасної практики боротьби зі злочинністю. Крім того, створення цієї теорії сприятиме нівелюванню спірних позицій науковців щодо визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики.

Таким чином, проблема визначення місця тактичних операцій у системі криміналістики є питанням не тільки теорії, але й практики. Від правильного його вирішення залежить і повнота розв'язання практичних завдань розслідування та судового розгляду злочинів. Тому сьогодні перспективним напрямом є розроблення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій, що в подальшому сприятиме збагаченню загальної теорії криміналістики, забезпечить підвищення ефективності й раціоналізації кримінального провадження.

Література:

1. Дулов, А. В. Тактические операции при расследовании преступлений / А. В. Дулов. – Минск : Изд-во БГУ, 1979. – 128 с.
2. Журавель, В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – № 2(57). – С. 197–208.
3. Комаров, И.М. Криминалистические операции досудебного производства в системе методики расследования преступлений: монография / И. М. Комаров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 304 с.
4. Коновалова, В. Е. Генезис криминалистической тактики / В. Е. Коновалова // Криміналістика ХХІ століття : міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 347–350.

5. Цветков, С. И. К вопросу о формировании частной криминалистической теории тактических операций / С. И. Цветков // Проблемы первоначального этапа расследования : сб. науч.тр. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. – С. 31–39.
6. Шепітько, В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія / В. Ю. Шепітько. – Х. : Харків юрид., 2007. – 432 с.
7. Шиканов, В. И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно-технического прогресса / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1978. – 190 с.
8. Щур, Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія / Б. В. Щур. – Х. : Харків юрид., 2010. – 320 с.
9. Яблоков, Н. П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теоретические положения) / Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 98 с.

УДК 342(477)(063)
ББК 67.9(4Укр)3я43
А 43

Редакційна колегія:

Бевзенко В.М. – доктор юридичних наук, професор
Берлач А.І. – доктор юридичних наук, професор
Віхляєв М.Ю. – доктор юридичних наук, доцент
Діхтієвський П.В. – доктор юридичних наук, професор
Додін Є.В. – доктор юридичних наук, професор
Калюжний Р.А. – доктор юридичних наук, професор
Коломоєць Т.О. – доктор юридичних наук, професор
Колпаків В.К. – доктор юридичних наук, професор
Кузьменко О.В. – доктор юридичних наук, професор
Курило В.І. – доктор юридичних наук, професор
Лютіков П.С. – доктор юридичних наук, доцент
Мацелик Т.О. – доктор юридичних наук, доцент
Мельник Р.С. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Миколенко О.І. – доктор юридичних наук, професор
Приймаченко Д.В. – доктор юридичних наук, професор
Школик А.М. – кандидат юридичних наук, доцент

А 43 **Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні:** тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 року / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2016. – 172 с.

ISBN 978-966-916-163-5

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні», яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 28-29 жовтня 2016 року.

УДК 342(477)(063)
ББК 67.9(4Укр)3я43